

Right to Repair Movement

दुरुस्ती करण्याचा अधिकार-चळवळ

अलीकडच्या काही वर्षांत जगभरातील देश प्रभावी 'दुरुस्तीचा अधिकार' कायदे संमत करण्याचा प्रयत्न करत आहेत.

- ही चळवळ १९५० च्या दशकात संगणक युगाच्या अगदी पहाटेपर्यंत आपली मुळे शोधते.
- उत्पादनांचे आयुष्य वाढविण्यासाठी ग्राहकांना उपलब्ध असलेल्या उपकरणांची दुरुस्ती कशी करावी आणि दुकानांची दुरुस्ती कशी करावी आणि त्यांना जंक लँडफिल मध्ये संपू नये यासाठी कंपन्यांना सुटे भाग, साधने आणि माहिती तयार करणे हे या चळवळीचे उद्दीष्ट आहे.

मुख्य मुद्दे

- दुरुस्तीचा अधिकार:
 - राइट टू रिपेअर इलेक्ट्रॉनिक्स म्हणजे सरकारी कायद्याचा संदर्भ आहे ज्याचा उद्देश ग्राहकांना त्यांच्या स्वतःच्या ग्राहक इलेक्ट्रॉनिक उपकरणांची दुरुस्ती आणि बदल करण्याची क्षमता देणे आहे, जेथे अन्यथा अशा उपकरणांच्या उत्पादकाला ग्राहकांना केवळ त्यांच्या ऑफर केलेल्या सेवा वापरणे आवश्यक आहे.
 - ही कल्पना मुळात अमेरिकेपासून उद्भवली होती जिथे मोटार वाहन मालकांचा दुरुस्तीचा अधिकार कायदा २०१२, उत्पादकांना आवश्यक कागदपत्रे आणि माहिती देणे आवश्यक होते जेणेकरून कोणालाही त्यांची वाहने दुरुस्त करण्याची परवानगी मिळेल.
- फायदे:
 - यामुळे स्थानिक अर्थव्यवस्थांचा महत्त्वाचा भाग असलेल्या छोट्या दुरुस्ती दुकानांच्या व्यवसायाला चालना मिळेल.
 - यामुळे या खंडात दरवर्षी साचलेला विद्युत कचऱ्याचा (ई-कचरा) विशाल डोंगर कमी होण्यास मदत होईल.
 - यामुळे ग्राहकांचे पैसे वाचतील.
 - हे जीवनाचे आयुष्य, देखभाल, पुनर्वापर, अपग्रेड, पुनर्स्थिरता आणि उपकरणांची कचरा हाताळणी सुधारून सायकलीकल अर्थव्यवस्थेच्या उद्दीष्टांना हातभार लावेल.
- चळवळीला प्रोत्साहन देण्याचे कारण:
 - इलेक्ट्रॉनिक उत्पादक 'नियोजित कालबाह्यता' ह्या संस्कृतीला प्रोत्साहित करीत आहेत.

- 'नियोजित कालबाह्यता' म्हणजे उपकरणे विशेषतः मर्यादित वेळ टिकण्यासाठी आणि बदलण्यासाठी डिझाइन केली गेली आहेत.
- यामुळे पर्यावरणावर प्रचंड दबाव येऊ शकतो आणि नैसर्गिक संसाधने वाया जाऊ शकतात.
- इलेक्ट्रॉनिक उपकरण तयार करणे ही अत्यंत प्रदूषणकारी प्रक्रिया आहे. हे जीवाश्म इंधनासारख्या ऊर्जेच्या प्रदूषणकारी स्रोतांचा वापर करते, ज्याचा पर्यावरणावर प्रतिकूल परिणाम होतो.
- विरोध करण्याचे कारण:
 - ॲपल, मायक्रोसॉफ्ट, ॲमेझॉन आणि टेस्ला सह मोठ्या टेक कंपन्यांनी असा युक्तिवाद केला आहे की त्यांची बौद्धिक संपदा थर्ड पार्टी रिपेअर सर्व्हिसेस किंवा हौसी रिपेअरर्ससाठी खुली केल्याने शोषण होऊ शकते आणि त्यांच्या डिव्हाइसच्या सुरक्षिततेवर आणि सुरक्षिततेवर परिणाम होऊ शकतो.
- जगभरातील हालचाली - दुरुस्त करण्याचा अधिकार:
 - अमेरिकेच्या अध्यक्षांनी फेडरल ट्रेड कमिशनला त्यांच्या स्वतःच्या अटींवर ग्राहकांची गॅझेट्स दुरुस्त करण्याची क्षमता मर्यादित करणाऱ्या उत्पादकांनी लादलेल्या निर्बंधांना आळा घालण्याचे आवाहन करणाऱ्या कार्यकारी आदेशावर स्वाक्षरी केली आहे.
 - यूकेनेही दुरुस्तीच्या हक्काचे नियम लागू केले ज्यामुळे टीव्ही आणि वॉशिंग मशीन्स सारख्या दैनंदिन वापराच्या गॅझेट्सखरेदी आणि दुरुस्ती करणे खूप सोपे झाले पाहिजे.

भारतात ई-कचरा

- अधिकृत माहिती:
 - केंद्रीय प्रदूषण नियंत्रण मंडळाने (सीपीसीबी) दिलेल्या माहितीनुसार, भारताने 2019-20 मध्ये 10 लाख टनांपेक्षा जास्त ई-कचरानिर्माण केला, जो 2017-18 मध्ये 7 लाख टनांपेक्षा जास्त आहे.
- भारतीय उपक्रम:
 - ई-कचरा व्यवस्थापन नियम, 2016:
 - ई-कचऱ्यातून उपयुक्त सामग्रीची पुनर्प्राप्ती आणि/किंवा पुनर्वापर करणे, ज्यामुळे विल्हेवाट लावण्यासाठी निश्चित केलेले धोकादायक कचरा कमी करणे आणि विद्युत आणि इलेक्ट्रॉनिक उपकरणांच्या सर्व प्रकारच्या कचऱ्याचे पर्यावरणदृष्ट्या योग्य व्यवस्थापन सुनिश्चित करणे हे या नियमांचे उद्दीष्ट आहे.
 - ई-वेस्ट क्लिनिक:

- कचऱ्याचे वेर्गकरण, प्रक्रिया आणि विल्हेवाट लावण्याच्या उद्देशाने.

उपाय:

- भारतासारख्या देशात, जिथे सेवा नेटवर्क बऱ्याचदा स्पॉटी असतात आणि अधिकृत कार्यशाळा अंतर्गत भागात कमी आणि दूर असतात अशा देशात दुरुस्तीचा अधिकार कायदा विशेष मौल्यवान असू शकतो.
- भारताचे अनौपचारिक दुरुस्ती क्षेत्र जुगाडसह चांगले काम करते. परंतु असा कायदा स्वीकारला गेला तर दुरुस्ती आणि देखभाल सेवांचा दर्जा मोठ्या प्रमाणात सुधारू शकतो.

the_thinking_tree3
THRIVING FOR SUSTAINABLE FUTURE